

Чепік-Трегубенко О. С.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії держави та права

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0001-5499-5793

Сидоренко М. Д.,

здобувач вищої освіти

*Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти**Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

ORCID: 0009-0008-7244-5961

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ ВИМІР

CHALLENGES AND THREATS FOR THE JUSTICE SYSTEM OF UKRAINE IN THE POST-WAR PERIOD: THEORETICAL AND APPLIED DIMENSION

У статті здійснено загальнотеоретичний аналіз сучасного стану системи правосуддя та визначено ключові напрями її розвитку у період дії правового режиму воєнного стану та у повоєнний період. Наголошено, що трансформація судової влади у післявоєнний період є надзвичайно важливим завданням, без чого неможливо забезпечити сталий розвиток правової держави, утвердження принципу верховенства права та реальну захищеність прав і свобод громадян. Зазначено на необхідності законодавчих змін, удосконалення кадрової політики, впровадження електронного судочинства та забезпечення належного фінансування судової системи.

Наголошено, що ефективне здійснення правосуддя неможливе без створення безпечного середовища для діяльності суддів. Це середовище має включати і фізичний захист, і соціальний та правовий захист суддів. Також до безпекових заходів має належати організація фізичної охорони судових установ, використання сучасних технічних засобів безпеки, розробка стандартів психологічної підтримки суддів та спеціальних програм реабілітації.

Акцентовано, що електронне судочинство у післявоєнних умовах набуває стратегічного значення. Воно покликане забезпечити безперервність правосуддя у ситуаціях, коли значна частина судової інфраструктури може бути пошкодженою або зруйнованою, коли переміщення громадян у межах держави обмежене, а фізичний доступ до судових установ ускладнений або небезпечний. В таких умовах електронні сервіси правосуддя стають єдиним дієвим механізмом реалізації права на доступ до суду, що є базовою гарантією демократичного суспільства.

Підкреслено, що надзвичайно важливим є формування позитивної суспільної думки щодо використання електронного судочинства. Держава має проводити інформаційні кампанії, роз'яснюючи громадянам переваги електронних сервісів у судовій системі, їхню безпечність, простоту у використанні та юридичну силу. Лише за умови високого рівня суспільної довіри електронне судочинство зможе стати невід'ємною складовою механізму захисту прав людини.

Ключові слова: правосуддя, судова система, реформа, післявоєнне відновлення, електронне судочинство, безпекове середовище.

The article provides a general theoretical analysis of the current state of the justice system and identifies key areas of its development during the period of the martial law legal regime and in the post-war period. It is emphasized that the transformation of the judiciary in the post-war period is an extremely important task, without which it is impossible to ensure the sustainable development of the rule of law, the establishment of the principle of the rule of law and the real protection of the rights and freedoms of citizens. The need for legislative changes, improvement of personnel policy, implementation of electronic justice and ensuring adequate financing of the judicial system is noted.

It is emphasized that the effective administration of justice is impossible without creating a safe environment for the activities of judges. This environment should include both physical protection and social and legal protection of judges. Security measures should also include the organization of physical protection of judicial institutions, the use of modern technical security equipment, the development of standards for psychological support for judges and special rehabilitation programs.

It is emphasized that electronic justice in post-war conditions is gaining strategic importance. It is designed to ensure the continuity of justice in situations where a significant part of the judicial infrastructure may be

damaged or destroyed, when the movement of citizens within the state is limited, and physical access to judicial institutions is difficult or dangerous. In such conditions, electronic justice services become the only effective mechanism for implementing the right to access to court, which is a basic guarantee of a democratic society.

It is emphasized that it is extremely important to form a positive public opinion regarding the use of electronic justice. The state should conduct information campaigns, explaining to citizens the advantages of electronic services in the judicial system, their security, ease of use and legal force. Only with a high level of public trust can electronic justice become an integral part of the mechanism for protecting human rights.

Key words: *justice, judicial system, reform, post-war reconstruction, electronic justice, security environment.*

Постановка проблеми. Післявоєнний період у будь-якій державі характеризується потребою глибоких та комплексних трансформацій у всіх сферах публічного управління. Відомо, що одним із найбільш важливих завдань держави є забезпечення ефективного функціонування органів судової влади. Тому як у період дії правового режиму воєнного стану, так і у повоєнний період органи судової влади покликані забезпечити правопорядок у суспільстві, верховенство права та захист прав і свобод громадян. Судова система, що зазнала суттєвого навантаження, кадрових втрат та інфраструктурних пошкоджень, потребує не лише відновлення, але й модернізації відповідно до європейських стандартів правосуддя.

Враховуючи вищезазначене, репрезентована проблематика характеризується як теоретичним значенням, так і прикладною роллю для Української держави та суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз сучасної правової доктрини свідчить про значну увагу науковців до проблем розвитку судової влади у кризові та післякризові періоди. Дослідники та експерти акцентували увагу: Н. Бакаянова на чиннику довіри до інститутів влади (2024) [1]; О. Гаврилюк, Л. Катеринчук на людському вимірі суддівської діяльності (2020) [2]; М. Парасюк, Р. Римарчук (2024) [3]; М. Ясинок, Ю. Котвяковський (2023) на значенні діджиталізації правосуддя та розвитку е-суду [4]; І. Мудра, Г. Усик на потребі у належному кадровому та фінансовому забезпеченні системи (2024) [5; 6]; Н. Канюка на адміністративно-правовому забезпеченні електронного судочинства в Україні (2023) [7]. Значний внесок у дослідження зроблено й у межах міжнародних платформ, зокрема, у публікаціях Ради Європи [8] та Верховного Суду [9; 10]. Проведені теоретичні напрацювання та аналітичні огляди експертів мають важливе значення для вдосконалення функціонування судової влади в Україні та забезпечення справедливого правосуддя.

Метою статті є визначення основних напрямів вдосконалення системи правосуддя у післявоєнний період, враховуючи сучасні виклики та загрози, а також міжнародні принципи та стандарти ефективного, доступного й справедливого правосуддя.

Виклад основного матеріалу. «Українська судова система перебуває в умовах перманентної судової реформи. Одна судова реформа

перетікає в іншу – і тривають вони з деякими перервами вже понад 30 років. Загалом за роки незалежності проведено близько восьми судових реформ. Ініціатори та втілювачі цих реформ кожен з них визначали як необхідну і таку, що приведе до панування верховенства права. Та і наразі пропозицій щодо реформування судів безліч», зауважують Ю. Чумак, П. Чернишук [11]. Така позиція заслуговує на увагу, проте в науці та на практиці висловлюються й інші думки.

Так, Н. Бакаянова вважає, що «після завершення активної фази збройного конфлікту реформування судової влади стає одним із найважливіших завдань для відновлення державності, утвердження верховенства права та забезпечення стабільності в суспільстві. Це питання є надзвичайно актуальним, оскільки без ефективної та справедливої судової системи неможливе нормальне функціонування будь-якої держави, особливо в умовах післявоєнного відновлення. Як зазначається у науковій літературі, розвиток судової влади став пріоритетом державної політики України з моменту проголошення незалежності» [1, с. 115; 12, с. 121; 13, с. 184]. Таким чином, маємо протилежні позиції, однак все ж спільні риси прослідковуються щонайменше у необхідності модернізувати окремі компоненти в органах судової влади (розвиток е-суду тощо), тим більше у повоєнний період.

Масштабні руйнування інфраструктури, значні людські втрати серед суддівського корпусу, а також велике навантаження на залишені функціонуючі суди стають важливими чинниками, які ускладнюють нормальне функціонування правосуддя. За таких умов, відновлення ефективної судової влади є необхідним для забезпечення стабільності і розвитку країни, адже суди виступають гарантом дотримання прав і свобод громадян, а також основою для соціального і політичного миру в суспільстві [9]. Означені напрями можна сформулювати як завдання, що постануть перед державою серед численних напрямів для відновлення.

Серед першочергових завдань, що постають перед українською судовою системою після завершення активної фази конфлікту, особливу увагу слід приділити оновленню законодавчого забезпечення її функціонування. Одним із важливих кроків у цьому напрямі стало ухвалення Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 р., що

відкриває нові можливості для реформування судової системи. Одним із важливих нововведень є регулярне підвищення кваліфікації суддів у Національній школі суддів України, що сприяє підвищенню професійного рівня суддівського корпусу і якості судових рішень. Додатковим чинником, що має забезпечити єдність судової практики, стало впровадження інституту квазі-прецеденту. Його формування було віднесено до повноважень Верховного Суду, що дозволяє створювати більш стабільну правову базу для судових рішень і знижувати правову невизначеність, що є важливим для розвитку правової держави [10].

Важливим аспектом реформування судової системи є питання кадрового забезпечення, оскільки без наявності кваліфікованих та професійно підготовлених суддів неможливо забезпечити ефективне та справедливе здійснення правосуддя. Критична нестача суддівських кадрів є однією із основних проблем сучасного судочинства України, що має суттєвий вплив на якість судових рішень та загальний стан правової системи [6]. З початку збройного конфлікту кількість суддів в Україні значно знизилася через численні звільнення, призупинення повноважень суддів, а також через неможливість виконання ними обов'язків у регіонах, які зазнали найбільших руйнувань від бойових дій [14, с. 215]. Це призводить до суттєвих проблем у функціонуванні судової системи, зокрема до значного навантаження на працюючих суддів, затримок у розгляді справ та, як наслідок, зниження рівня довіри громадян до судів.

У цих умовах надзвичайно важливо вдосконалити процедури добору суддів. «Потрібно спростити процедури, щоб вони стали доступнішими, але при цьому не знижувати вимогливості до кандидатів, оскільки вибір суддів є критичним для збереження якості правосуддя. Важливим є також акцент на комплексну оцінку професійних навичок кандидатів, а також їх етичних якостей, що забезпечить високий рівень відповідальності та чесності суддів», наголосила І. Мудра [5]. Для цього необхідно впроваджувати ефективні механізми відбору, що поєднуюватимуть теоретичні та практичні перевірки, а також забезпечувати прозорість цього процесу, щоб запобігти будь-яким формам корупції чи маніпуляцій.

Кадрове оновлення судової системи має супроводжуватися також підвищенням престижу суддівської професії, що є важливим для залучення висококваліфікованих кадрів. Це передбачає забезпечення належного рівня оплати праці суддів, що дозволить зменшити корупційні ризики, а також створення гідних умов праці, що сприятимуть кращому виконанню судових обов'язків. Важливою складовою цього процесу є забезпечення надійного захисту суддів і членів їхніх родин, адже безпеки та гарантії від можливих зовнішніх впливів не тільки підвищують

ефективність суддівської діяльності, але й сприяють зростанню довіри до судової системи в цілому [6]. Вчені підкреслюють, що ефективне здійснення правосуддя неможливе без створення безпечного середовища для діяльності суддів. Це середовище має включати не лише фізичний захист, але й соціальний та правовий захист суддів, що дозволяє їм здійснювати свою діяльність без страху впливу з боку будь-яких політичних чи економічних інтересів [2, с. 250].

В умовах нестабільної безпекової ситуації судді піддаються фізичним та психологічним ризикам, особливо у регіонах, що зазнали активних бойових дій. Ефективне функціонування судової системи можливе лише за умови забезпечення фізичного захисту суддів, їхніх родин і працівників судів [6; 14, с. 215; 15, с. 161]. До таких заходів має належати організація фізичної охорони судових установ, використання сучасних технічних засобів безпеки, розробка стандартів психологічної підтримки суддів та спеціальних програм реабілітації.

У контексті модернізації судової влади наступним напрямом є подальше впровадження електронного судочинства. Особливо гостро потреба в цифровізації судових процесів постала у періоди глобальних криз, які засвідчили необхідність забезпечення безперервного доступу громадян до правосуддя навіть в умовах обмежень пересування та загроз фізичній безпеці [3, с. 219]. Відтак електронне судочинство стало не просто альтернативною формою здійснення правосуддя, а однією із основних гарантій реалізації конституційного права на судовий захист.

Дослідження підтверджують, що цифровізація судових процедур сприяє підвищенню ефективності розгляду справ, оскільки значно скорочує строки розгляду документів, мінімізує ризики втрати матеріалів справи, а також підвищує прозорість процесів через автоматичну фіксацію етапів провадження [4, с. 39]. Електронне судочинство сприяє відкритості правосуддя і зменшує корупційні ризики, адже більшість процесуальних дій фіксується автоматизованими системами.

Разом із тим, впровадження електронного судочинства супроводжується низкою викликів. Одним із головних є забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних учасників судового процесу. У сучасних умовах кіберзагрози набули особливої актуальності, оскільки витік або неправомірне використання даних може поставити під сумнів як ефективність електронного судочинства, так і довіру громадян до судової системи загалом. Надзвичайно важливо створити багаторівневі системи захисту інформації та постійно вдосконалювати їх відповідно до новітніх стандартів безпеки.

Крім технічних та організаційних аспектів, важливим залишається нормативне врегу-

лювання використання електронних доказів та здійснення процесуальних дій в електронній формі. На даний час національне законодавство України ще не в повній мірі узгоджене з міжнародними стандартами щодо визнання та оцінки електронних доказів 4, с. 40]. Відсутність єдиних підходів може призводити до неоднозначного тлумачення норм і виникнення процесуальних помилок. Тому необхідним є розроблення детальних процедурних правил, що регулюватимуть прийняття, дослідження і оцінку електронних доказів у судовому процесі.

Особливу увагу варто приділити також проблемі цифрового розриву серед громадян. Частина населення, особливо особи похилого віку, особи з обмеженими можливостями або мешканці сільської місцевості, можуть мати обмежений доступ до електронних ресурсів або недостатні навички для участі у судових засіданнях в онлайн-режимі. Для розв'язання цієї проблеми необхідно впроваджувати програми цифрової інклюзії, що передбачають як навчання базовим навичкам роботи з електронними сервісами, так і створення можливостей для фізичного доступу до відповідної технічної інфраструктури.

Варто також зазначити, що міжнародний досвід підтверджує успішність переходу до електронного судочинства за умови комплексного підходу до його впровадження. Це означає не тільки автоматизацію окремих процесів, але й зміну управлінської моделі організації судової діяльності, орієнтованої на електронну взаємодію учасників процесу, забезпечення повної сумісності інформаційних систем різних гілок влади та органів судової влади.

Таким чином, успішне впровадження електронного судочинства в Україні вимагає комплексних заходів у сфері правового регулювання, технічного забезпечення, підвищення цифрової компетентності всіх учасників процесу та забезпечення високих стандартів безпеки інформації. Лише за таких умов електронне судочинство стане реальним інструментом забезпечення правосуддя у воєнний та післявоєнний періоди.

Модернізація судової влади у післявоєнний період має ґрунтуватися на глибокому розумінні важливості електронного судочинства як одного з базових компонентів стійкої судової системи. Його розвиток повинен стати пріоритетом державної політики у сфері правосуддя, поряд із оновленням законодавчої бази, реформуванням кадрової політики та забезпеченням стабільного фінансування судової системи. Тільки через розбудову сучасної цифрової судової інфраструктури можна досягти основної мети реформування – забезпечення доступного, ефективного, прозорого та справедливого правосуддя для кожного громадянина, незалежно від місця його перебування, соціального статусу чи фізичних можливостей. Саме тому електро-

нне судочинство має розглядатися не як альтернатива традиційній системі, а як її природне продовження і розвиток у нових умовах глобальних викликів та технологічних змін.

Не менш важливою є потреба у належному технічному оснащенні судів та забезпеченні доступу до цифрових сервісів для всіх учасників процесу. В умовах післявоєнного відновлення держава повинна спрямувати зусилля на відновлення й розбудову цифрової інфраструктури, включаючи інтернет-зв'язок навіть у найвіддаленіших районах країни. Одночасно необхідно організувати систематичне навчання суддів, працівників судів і адвокатів, аби забезпечити належний рівень володіння цифровими інструментами та розуміння особливостей електронного процесу.

Невід'ємною складовою реформування є належне фінансування судової системи. Під час війни та у післявоєнний період українські суди працюють в умовах гострого дефіциту ресурсів, що негативно впливає на якість та доступність правосуддя. Як свідчить аналіз ситуації, для забезпечення стабільності судової влади необхідно передбачити бюджетні асигнування на відновлення інфраструктури, технічне оснащення, розвиток електронного судочинства та заходи безпеки [8]. Водночас, на думку фахівців, доцільним є активне залучення міжнародної допомоги через проекти Ради Європи, співпрацю з міжнародними організаціями та донорськими фондами [16; 17]. Без фінансової стабільності неможливо реалізувати стратегічні напрями реформування, а відтак і відновити довіру громадян до судової влади як базової інституції демократичної держави.

Висновки. Підводячи підсумки, слід зазначити таке.

1. Трансформація судової влади у післявоєнний період є надзвичайно важливим завданням, без чого неможливо забезпечити сталий розвиток правової держави, утвердження принципу верховенства права та реальну захищеність прав і свобод громадян. Одним із ключових векторів такої реформи є впровадження сучасних цифрових технологій у судову систему, передусім розвиток і вдосконалення електронного судочинства.

2. Електронне судочинство у післявоєнних умовах набуває стратегічного значення. Воно покликане забезпечити безперервність правосуддя у ситуаціях, коли значна частина судової інфраструктури може бути пошкодженою або зруйнованою, коли переміщення громадян у межах держави обмежене, а фізичний доступ до судових установ ускладнений або небезпечний. В таких умовах електронні сервіси правосуддя стають єдиним дієвим механізмом реалізації права на доступ до суду, що є базовою гарантією демократичного суспільства. Цифровізація судового процесу відкриває нові можливості для

прискорення розгляду справ, підвищення прозорості судових процедур, полегшення доступу до судових рішень, а також суттєвого зниження витрат часу і ресурсів як для учасників процесу, так і для самих судів. Застосування технологій дозволяє автоматизувати низку рутинних процесуальних дій, таких як реєстрація заяв, призначення засідань, розподіл справ між суддями, що дає змогу сконцентрувати людські ресурси на вирішенні складних правових питань по суті.

3. Надзвичайно важливим є формування позитивної суспільної думки щодо використання електронного судочинства. Держава має проводити інформаційні кампанії, роз'яснюючи громадянам переваги електронних сервісів у судовій системі, їхню безпечність, простоту у використанні та юридичну силу. Лише за умови високого рівня суспільної довіри електронне судочинство зможе стати невід'ємною складовою механізму захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Бакаянова Н. Розвиток судової влади в Україні: поняття, фактори та умови. *Публічне право*. 2024. № 1. С. 113-121.
2. Гаврилук О., Катеринчук Л. Людиноцентрична дискреція судової влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 248-256.
3. Парасюк М. В., Римарчук Р. М. Інформатизація цивільного судочинства як засіб підвищення ефективності послуг правосуддя. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 217-222.
4. Ясинок М. М., Котвяковський Ю. О. Електронний суд у цивільному судочинстві України. *Приватне та публічне право*. 2023. № 1. С. 36-42.
5. Мудра І. Кадрове забезпечення судів: проблема, яка потребує нових підходів. 27 квітня 2024 р. URL : <https://www.president.gov.ua/news/kadrove-zabezpechennya-sudiv-problema-yaka-potrebuje-novih-p-90593>.
6. Усик Г. Вітчизняна судова система працює у критичних умовах через значний дефіцит суддівських кадрів. 25 вересня 2024 р. URL : <https://hcj.gov.ua/news/vitchyznyana-sudova-systema-pracyuye-u-krytychnyh-umovah-cherez-znachnyy-deficyt-suddivskyh>.
7. Канюка Н. В. Адміністративно-правове забезпечення електронного судочинства в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2023. 224 с.
8. Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду: Проєкт Ради Європи. URL : <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/support-for-judicial-institutions-and-processes-to-strengthen-access-to-justice-in-ukraine>
9. Верховний Суд про значення судової влади під час війни та післявоєнної відбудови: учасники міжнародної конференції обговорюють важливі питання сьогодення. 09 грудня 2023 р. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1523848/>.
10. Перспективи забезпечення єдності судової практики: підсумки діалогової платформи. 20 грудня 2024 р. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1724869>
11. Чумак Ю., Чернишук П. Постійні реформи без чіткої концепції та розуміння кінцевої мети лише шкодять. 5 липня 2023 р. <https://yur-gazeta.com/interview/postiyni-reformi-bez-chitkoyi-konceptiyi-ta-rozuminnya-kincevoyi-meti-lishe-shkodyat.html>
12. Чепік-Трегубенко О. С. Принцип верховенства права: доктрина та судова практика. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3 (118). С. 121-127.
13. Чепік-Трегубенко О. С. Верховенство права у формуванні державної політики у сферах національної безпеки і оборони: теоретико-методологічний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спеціальний випуск № 2 (121). Держава і право України в умовах воєнного стану. С. 183-188.
14. Сидоренко М. Критична недоукомплектованість суддівського корпусу як виклик національній безпеці в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., 14 березня 2025 р.; у 2-х ч. Дніпро : ДДУВС, 2025. Ч. 1. С. 214-216.
15. Чепік-Трегубенко О. С. До питання правової безпеки у сучасних реаліях України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.); у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. I. С. 161-163.
16. Дослідження «Повоєнне відновлення економіки України». 02 червня 2022 р. URL : <https://cpd.com.ua/uk/vidnovlennya-ekonomiky>.
17. Модернізація національної судової системи в повоєнний період має забезпечити її ефективність, незалежність і відповідність європейським стандартам – голова КАС ВС. 14 березня 2025 р. URL : <https://court.gov.ua/press/news/1773887/>.